

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 6, 2020 | 25.06.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.6.53](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.6.53)

УДК 657.6

*О. В. Кожушко,
к. е. н, доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
ORCID ID: 0000-0002-6211-1238*

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ВИСНОВКУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ПО РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

*O. Kozhushko
PhD in Economics, Associate Professor, Accounting and Business consulting Department,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

METHODICAL APPROACH TO THE ASSESSMENT OF THE FORENSIC EXPERT'S OPINION ON THE RESULTS OF FORENSIC ECONOMIC EXAMINATION

В статті проведено теоретичне обґрунтування та розробка методичного підходу до оцінки висновку судового-експерта по результатам проведення судово-економічної експертизи. Для цього було обґрунтовано понятійний апарат, який може бути використаний в контексті оцінки висновку судово-економічної експертизи, виокремлено етапи оцінки висновку судового експерта. В основу методичного підходу до оцінки висновку судового експерта по результатами проведення судово-економічної експертизи була покладена теорія ігор та платіжні матриці. Це дозволило визначити зацікавлених сторін при оцінці висновку судового-експерта та відібрати критерії такої оцінки, встановити оптимальне поєднання критеріїв. Результати застосування такого підходу говорять про необхідність: створення чіткого механізму підбору кадрів для проведення судово-економічної експертизи; розробки стратегії взаємодії судових експертів с правоохоронними органами; постійного нагляду за роботою судових експертів.

The article provides a theoretical justification and development of a methodological approach to assessing the opinion of a forensic expert on the results of forensic economic examination. For this purpose the conceptual apparatus which can be used in the context of an estimation of the conclusion of judicial and economic examination was substantiated, stages of an estimation of the conclusion of the forensic expert are allocated. Thus, on the basis of theoretical analysis, the essence of forensic economic examination was determined. It is determined that the assessment of the forensic expert's opinion based on the results of the forensic economic examination will ensure: the confidence of the forensic economic examinations; establishing the inaccuracy or bias of conclusions based on the results of forensic economic examinations. The methodological approach to the assessment of the forensic expert's opinion on the results of the forensic economic examination was based on game theory and payment matrices. This allowed the identification of stakeholders in the assessment of the forensic expert's opinion, which include: the audited entity or its lawyer; forensic experts involved in forensic economic examination; law enforcement agencies,

courts. Criteria for such an assessment were also selected, namely: compliance with current legislation; adequacy and sufficiency of data for forensic economic examination, scientific validity of expert methods; the completeness of the forensic expert's opinion, its consistency with other sources of evidence, the absence of contradictions; qualification compliance of the forensic expert and the legality of his forensic economic examination. As a result of application of the specified methodical approach the optimum combination of criteria was established the conclusion of the forensic expert on results of carrying out forensic economic examination is estimated. The results of this approach indicate the need to: create a clear mechanism for recruitment for forensic economic examination; developing a strategy for the interaction of forensic experts with law enforcement agencies; constant supervision over the work of forensic experts.

Ключові слова: *судово-економічна експертиза; судовий експерт; висновок судового експерта; оцінка висновку судового експерта; етапи оцінки.*

Keywords: *forensic economic expertise; forensic expert; forensic expert's opinion; assessment of forensic expert's conclusion; assessment stages.*

Вступ В умовах трансформації економіки України виникає безліч правопорушень – навмисних чи ненавмисних, пов'язаних з халатністю та корисливими діями, які завдають значну шкоду становленню та розвитку сучасному механізму господарювання [10]. Це обумовлює необхідність ефективної боротьби правоохоронних органів з порушеннями у сфері бухгалтерського обліку, економічного та господарського аналізу діяльності підприємства, що, в свою чергу, потребує проведення судово-економічної експертизи.

Слід зазначити, що судово-економічна експертиза є одним із найбільш поширених видів судових експертиз. Необхідність у судово-економічній експертизі виникає під час розслідування і судового розгляду цивільних справ про привласнення, посадові (службові) злочини, а також відносно цивільних справ, коли необхідно проаналізувати дані про фінансово-господарські операції, що відображені у бухгалтерському обліку. Тому проблема теоретичного обґрунтування та вивчення діючої практики судово-економічної експертизи є сьогодні особливо актуальною з огляду на те, що саме вона дає об'єктивну оцінку доказів у справах в суді. Тому для розслідування економічних злочинів та розгляду господарських суперечок у суді необхідними є спеціальні знання в галузі бухгалтерського обліку, якими не володіє суддя та слідчий і які є спеціальною сферою знань експерта-економіста.

Окремі аспекти теорії та практики судово-економічних експертиз розглядали такі науковці, як Виноградова М.М., Завора Т.М., Колісник О.П., Костенко О.М., Курман О.В., Нафієв С.Х., Остап'юк Н.А., Панченко І.А., Понікаров В.Д., Пономаренко Н.І., Рибкіна Т.М., Свідерський Д.Є., Скрипник М.І., Сторожук Н.В., Титов А.М., Федчишина В.В., Хомутенко О.В. та ін.

Однак на сьогоднішній час не достатньо уваги приділено методології судово-економічної експертизи. Також, існує багато дискусій в питаннях понятійного апарату судово-економічної експертизи. Крім того, увага дослідників майже не акцентується на обґрунтуванні підходу до оцінки висновку судового експерта, що на сьогодні є особливо актуальним питанням з огляду на те, що у більшості судових справ висновок експерта виступає основним доказом при розслідуванні правопорушення у судді.

Важливість відмічених проблем і необхідність їх теоретичного дослідження і практичного обґрунтування вказують на актуальність обраної теми дослідження.

Постановка завдання Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка методичного підходу до оцінки висновку судового-експерта по результатам проведення судово-економічної експертизи.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні задачі:

обґрунтувати понятійний апарат, який може бути використаний в контексті оцінки висновку слово-економічної експертизи;

визначити зацікавлених сторін при оцінці висновку судового-експерта та відібрати критерії такої оцінки.

розробити методичний підхід до оцінки висновку судового-експерта по результатам проведення судово-економічної експертизи.

Результати дослідження Проведення судової експертизи регламентовано Законом України «Про судову експертизу» [11], Кримінально-процесуальним кодексом України (КПК) (статтями 75—77, 196—205, 310—312) [5] і Цивільним процесуальним кодексом України (ЦПК) (статті 57—61) [13].

Згідно з чинним законодавством України експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання (ч. 1 ст. 75 КПК). До спеціальних знань належать будь-які знання та уміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науково-практичному рівню.

Дотримуючись логіки даного дослідження, перш за все необхідно зупинитися на понятійному апараті та визначити сутність дефініції «оцінка висновку судово-економічної експертизи».

Для цього авторами пропонується використовувати гносеологічний метод дослідження. При цьому аналізувати поняття оцінки висновку судового експерта по результатам проведення судово-економічної експертизи слід на двох базових складових термінах «судово-економічна експертиза» та «висновок судово-економічної експертизи».

Так, термін «судово-економічна експертиза» було встановлено рішенням Президії науково консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 30.01.01 р. [6, с. 7]. У сучасній теорії експертизи (судовій експертології) судово-економічна експертиза відноситься до класу судової документалістики і ґрунтується на дослідженні слідів відображення і закономірності утворення в документах інформації щодо господарської та фінансово-економічної діяльності підприємств і організацій всіх форм власності [14, с. 206]. В свою чергу, у цьому виді судової експертизи виділено три види спеціальностей (рис. 1)

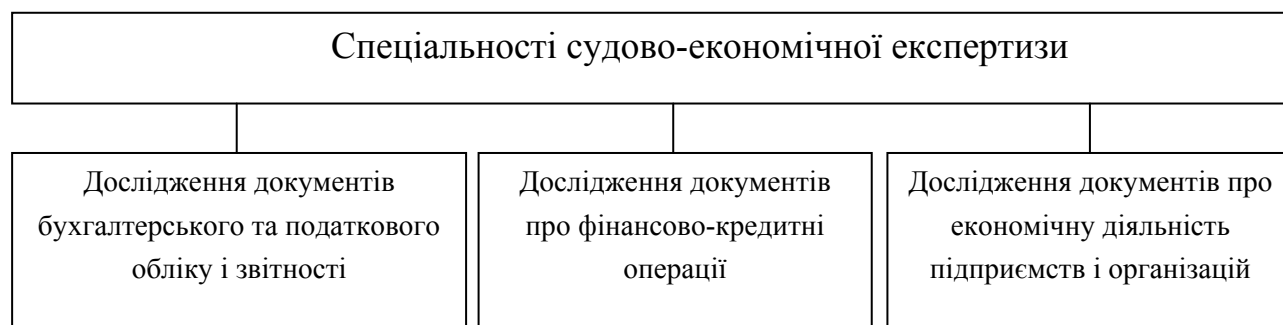

Рис. 1. Спеціальності судово-економічної експертизи [6, с. 7]

Слід зауважити, що зазначені на рис.1 спеціальності судово-економічної експертизи разом з докорінними реформами економічної системи та відповідною еволюцією злочинності, набувають розвитку та подальшої розробки. Розширюється і коло судово-економічних експертиз, до яких належить кілька родів (судово-бухгалтерська, планово-економічна, виробничо-економічна, експертиза ціноутворення, експертиза економіки праці та ін.) та видів (фінансово-кредитна, економічна експертиза банківських операцій, економічна експертиза виробничих ресурсів, економіко-технологічна, економіко-технічна тощо) [15, с.224].

Сутність судово-економічної експертизи розкривається через її визначення. Підходи до визначення поняття «судово-економічна експертиза» наведені в табл. 1.

Проведений аналіз підходів вчених до визначення судово-економічної експертизи (табл. 1) дає можливість стверджувати про неоднорідність їх поглядів (рис.2).

Таблиця 1.

Систематизація поглядів вчених до визначення поняття «судово-економічна експертиза»

Визначення судово-економічної експертизи	Джерело
1	2
Дослідження в межах чинного законодавства фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання особою, яка має спеціальні знання в галузі бухгалтерського обліку, з метою подання висновку щодо кола питань, поставлених органами дізнання, попереднього слідства чи суду	М.Ф.Базась [1, с. 69]
Процесуальна форма дослідження, яка в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями у різних галузях економіки господарського аналізу, ревізії та контролю первинних облікових документів бухгалтерського і податкових реєстрів, з метою рішення широкого кола питань, котрі виникли при розслідуванні економічних правопорушень та при судових розглядань господарських спорів і подання висновку стосовно кола питань, поставлених органами дізнання, попереднього слідства чи суду	О.С.Капустян [3, с. 99]
Процесуальна дія, що закріплюється у експертному дослідженні документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, з метою формування та надання висновку стосовно питань, поставлених органами дізнання, досудового та судового слідства	О.П.Колісник [4, с. 258]
Дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку (експертом-бухгалтером), з метою подання висновку стосовно кола питань, поставлених органами дізнання, попереднього слідства чи суду	Г.Г.Мумінова-Савіна [6, с. 38]
Спосіб доказу по кримінальній і цивільній справах, які передбачені КПК і ЦПК.	С.Х.Нафієв,

Дослідження вже зібраних по справі матеріалів, насамперед даних бухгалтерського обліку, їх аналіз, використану висновку експерта-бухгалтера. До вже зібраних по справі матеріалів додаються нові докази	Г.Р.Хамідуліна [7, с. 31]
Специфіка проведення судово-бухгалтерської експертизи проявляється у тому, що для її здійснення необхідні спеціальні знання в галузі бухгалтерського обліку та суміжних дисциплін (економіки підприємства, економічного аналізу, оподаткування, фінансового менеджменту тощо), а об'єктом експертного дослідження є господарські операції, які знаходять відображення в первинних документах, облікових регістрах, бухгалтерській і податковій звітності	І.В.Перезовова [8, с. 159]
Процесуальна форма дослідження на основі спеціальних знань у різних сферах економіки, господарського аналізу, ревізії та контролю первинних облікових документів, бухгалтерських та податкових регістрів та фінансової звітності суб'єктів господарювання різних форм власності з метою вирішення широкого кола питань, що виникають при розслідуванні економічних злочинів та судовому розгляді господарських суперечок	В.Д. Понікаров [9]
Процесуальна дія, що полягає в дослідженні фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання за завданням слідчого або суду особою, яка має спеціальні знання в галузі бухгалтерського обліку, на наданні нею експертного висновку	Н.Сторожук [12, с.48]
Процесуальна дія, що полягає в дослідженні експертом за дорученням слідчого або судді матеріальних джерел доказової інформації з метою встановлення реальних даних й обставин для об'єктивного вирішення кримінальної справи	А.П. Шеремет [15, с.67]

Як зазначено на рис. 2, вчені трактують судово-економічну експертизу як з точки зору судочинства (спосіб доказу, процесуальна дія), так і з урахуванням функції перевірки, яку вона виконує (дослідження). Але найбільш ґрунтовним, на думку автора, є розуміння судово-економічної експертизи як процесуальної форми дослідження.

Рис. 2. Підходи науковців до визначення сутності судово-економічної експертизи
(узагальнено автором)

Узагальнюючи зазначене можна зробити висновок, що під судово-економічною експертизою слід розуміти дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі економіки, з метою надання висновку стосовно кола питань, що були поставлені органами дізнання, досудового слідства чи суду.

Що стосується поняття «висновку судово-економічної експертизи», то слід зауважити, що оскільки виконання судово-економічної експертизи є процесуальною дією, то і висновок експерта-економіста повинен відповідати визначенням ст. 75 і ст. 200 КПК, ст. 42 Господарським процесуальним кодексом України (ГПК) [2] та ст. 60 ЦПК [13] нормам як за формою, так і за змістом. Тому під висновком судово-економічної експертизи доцільно розуміти процесуальний документ, який складається на підставі дослідження всіх наданих експерту-економісту матеріалів в межах його компетенції. Він повинен повно та об'єктивно відображати результати проведеного дослідження і підтверджуватися даними первинних документів, облікових регістрів та звітності установи. Крім того, він повинен бути чітким, конкретним і зрозумілим для всіх учасників процесу судочинства.

Що стосується поняття «оцінки висновку судово-економічної експертизи», то слід зауважити, що результати дослідження практики проведення судово-економічної експертизи встановлено, що згідно до ст. 67 КПК [5] та ст. 62 ЦПК [13] суд, прокурор і слідчий оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, яке базується на всебічному, повному та об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, та керуючись законом та правосвідомістю. Тобто висновок експерта-економіста не має наперед встановленої сили та переваги над іншими джерелами доказів, навіть у справах з економічних правопорушень. Однак інколи всупереч закону висновки експертів розглядаються як докази, що мають перевагу над іншими, без належної їх перевірки й оцінки, або правоохоронні органи переоцінюють доказове значення висновків експертів. Тому автор згоден з думкою професора Понікарова В.Д., що висновок експерта-економіста повинен бути оцінений слідчим, адвокатом і судом [9]. При цьому процес оцінки експертного висновку повинен складатися із декількох етапів, що наведені на рис.3.

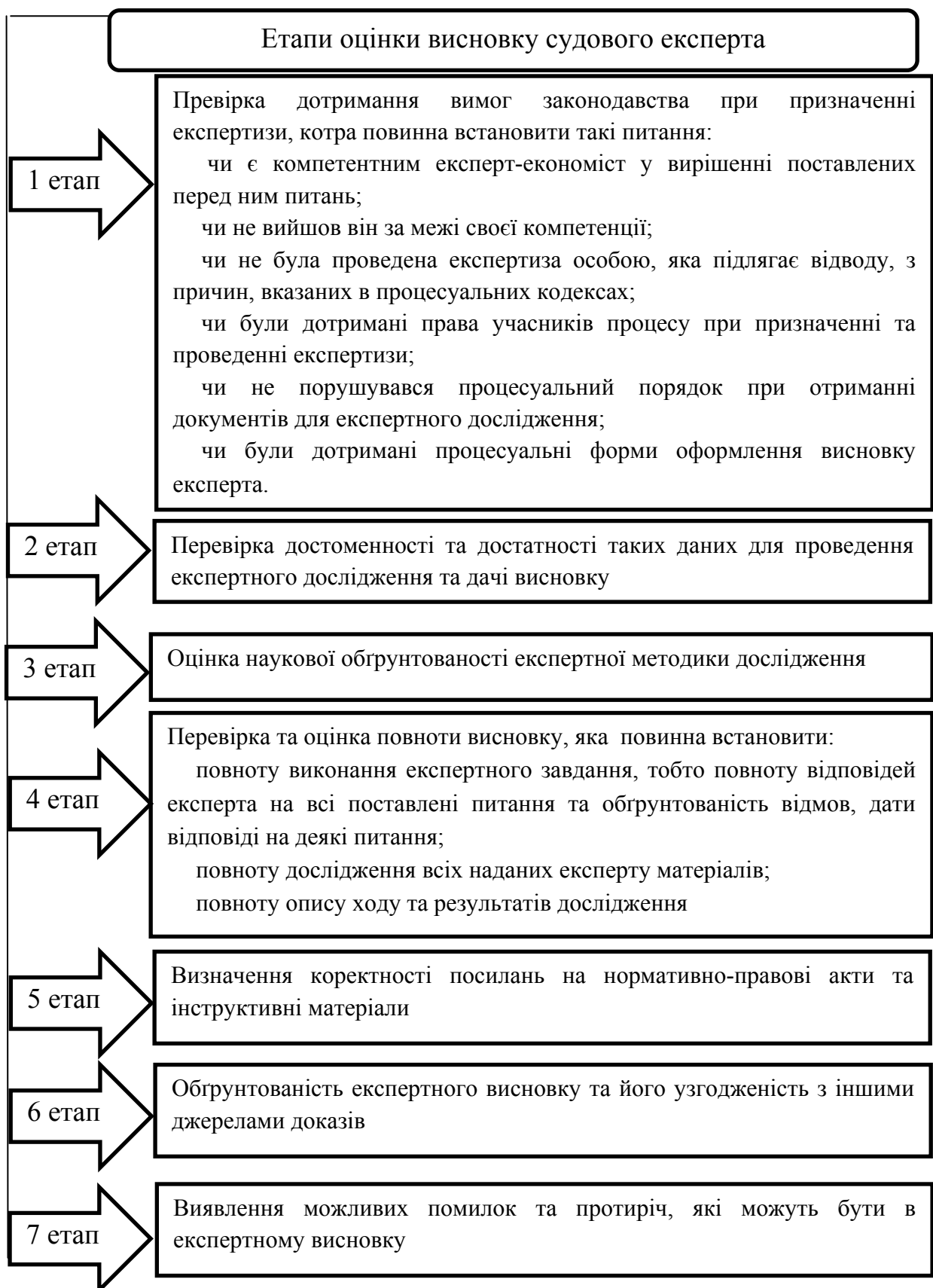

Рис. 3. Етапи оцінки висновку судового експерта по результатам проведення судово-економічної експертизи
(узагальнено авторами на підставі [6, 9, 14])

Враховуючи наведені на рис. 3 етапи оцінки висновку судового експерта по результатам проведення судово-економічної експертизи, доцільно наголосити, що висновок експерта-економіста в кримінальному, цивільному та господарському процесах може оцінюватися всіма учасниками судового розгляду. Така оцінка,

на думку авторів, дозволить забезпечити:

- 1) довіру судово-економічних експертиз;
- 2) встановлення недостовірності або необ'єктивності висновків за результатами проведених судово-економічних експертиз.

В той же час, на думку авторів, для досягнення і підтримки необхідного рівня експертних заходів повинна існувати й система їх оцінки.

Задачами такої системи повинно бути:

- 1) визначення необхідних правил, прийомів і процедур проведення експертних заходів;
- 2) виконання встановлених вимог і процедур призначення, здійснення судово-економічної експертизи, оформлення її результатів, оцінка висновку судового експерта;
- 3) усунення недоліків проведення судово-економічної експертизи.

Враховуючи зазначене, на думку авторів, під оцінкою висновку судово-економічної експертизи слід розуміти відповідність наявності та належного здійснення прийомів експертного дослідження на всіх етапах судово-економічної експертизи, підтвердження законності та об'єктивності результатів судово-економічної експертизи, яка проводиться судовими експертами, що мають необхідну кваліфікацію та компетентність, а також встановлення узгодженості думки судового експерта з іншими джерелами доказів.

Для оцінки висновку судово-економічної експертизи авторами запропоновано використовувати якісний підхід, а саме – теорію ігор. Суть теорії ігор полягає в тому, щоб допомогти економістам зрозуміти та передбачити те, що буде діятися в економічному інтер'єрі (економічному контексті)[16].

Реалізація даного підходу складається з декількох етапів [16]:

- 1) визначення зацікавлених сторін при оцінці висновку судово-економічної експертизи (вибір гравців);
- 2) відбір критеріїв оцінки висновку судово-економічної експертизи (визначення стратегій гри);
- 3) поступовий перебір критеріїв оцінки висновку судово-економічної експертизи;
- 4) визначення оптимального поєднання критеріїв оцінки (стратегій гравців).

Авторами пропонується впровадити наступних гравців:

- 1) суб'єкт господарювання, правочин якого підлягає судово-економічній експертизі (адвокат суб'єкта господарювання);
- 2) судові експерти, які проводять судово-економічну експертизу;
- 3) правоохоронні органи, суди.

Авторами визначено такі критерії оцінки висновку судово-економічної експертизи (стратегії гри):

- 1) дотримання норм діючого законодавства (стратегія 1);
- 2) кваліфікаційна відповідність судового експерта та правомірність проведення ним судово-економічної експертизи (стратегія 2);
- 3) повнота висновку судового експерта, його узгодженість з іншими джерелами доказів, відсутність протиріч (стратегія 3);
- 4) достоменність та достатність даних для проведення судово-економічної експертизи, наукова обґрунтованість експертної методики (стратегія 4).

Варто наголосити, що наведений перелік критеріїв не є вичерпним, його можна деталізувати та розширити.

Після визначення гравців та критеріїв необхідно почати поступовий перебір критеріїв.

Почнемо зі стратегії 1 (дотримання норм діючого законодавства). В моделі беруть участь 3 гравця та розглядається 2 стратегії: дотримання та недотримання норм діючого законодавства. Вибір першої стратегії гарантує виграв, в матричній моделі відповідає оцінці 1, відповідно друга стратегія отримує оцінку 0. Вигляд даної моделі наведено в табл. 2.

Таблиця 2.
Матрична модель оцінки висновку судово-економічної експертизи

Гравці	Дотримання норм діючого законодавства	Не дотримання норм діючого законодавства
1	2	3
Суб'єкт господарювання, що перевіряється чи його адвокат	1	0
Судові експерти, які беруть участь у судово-економічній експертизі	1	0
Правоохоронні органи, суди	1	0

Дану модель можна представити у вигляді платіжної матриці, в якій по стовбцям представлені

стратегії, а по рядкам – гравці (1):

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \quad (1)$$

При розгляді кваліфікаційної відповідності судового експерта та правомірності проведення ним судово-економічної експертизи кількість гравців складає 3, кількість стратегій також 3: високий, достатній та низький рівні кваліфікаційної відповідності та правомірності проведення судово-економічної експертизи.

При високому рівні кваліфікації усіх гравців гарантовано виграш, платіжна матриця матиме наступний вигляд (2):

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \end{pmatrix} \quad (2)$$

Дана модель не зазнає суттєвих змін, якщо рівень кваліфікації судових експертів та правомірність проведення судово-економічної експертизи буде достатнім (3):

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \end{pmatrix} \quad (3)$$

Але якщо кваліфікація судових експертів, які проводять судово-економічну експертизу буде низькою, то й оцінка висновку судового експерта буде низькою, це може призвести до юридичної відповідальності судового експерта та безумовно вплине на рішення суду.

Враховуючи критерій повноти висновку судового експерта, його узгодженості з іншими джерелами доказів, відсутності протиріч також може бути сформовано 3 стратегії: всеосяжна повнота висновку, його узгодженість та відсутність протиріч, часткова повнота, узгодженість та відсутність протиріч та невиконання вимог до повноти висновку судового експерта, його неузгодженості та наявності протиріч. Платіжна матриця для даної моделі матиме вигляд як у формулі 2.

Отже, виграш для всіх гравців приносить дотримання першої стратегії. Для судового експерта виграш полягає у відсутності настання юридичної відповідальності в результаті проведення судово-економічної експертизи, для Суб'єкт господарювання, що перевіряється – у справедливості рішення суду, а для правоохоронних органів чи суду в свою чергу – у впевненості про те, що судово-економічна експертиза проводилася з дотриманням всіх нормативно-правових вимог.

Але якщо критерій повноти висновку судового експерта, його узгодженості з іншими джерелами доказів, відсутності протиріч реалізується частково платіжна матриця матиме вигляд (4) :

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \end{pmatrix} \quad (4)$$

Достоменність та достатність даних для проведення судово-економічної експертизи, наукова обґрунтованість експертної методики формує 2 стратегії: наявність достоменності та достатньої кількості даних для проведення судово-економічної експертизи та їх наукова обґрунтованість та відсутність достоменності та наукової обґрунтованості, недостатня кількість даних для проведення судово-економічної експертизи. Платіжна матриця для даної моделі матиме вигляд як у формулі 1.

Варто зауважити, що аналіз зазначених вище критеріїв дозволить досягти максимально кращого результату при об'єднанні всіх виграшних стратегій в одну платіжну матрицю.

В такому випадку висновок судово-економічної експертизи може бути оцінений на високому рівні при умові дотримання та наявності таких виграшних стратегій:

- 1) дотримання норм діючого законодавства;
- 2) кваліфікаційна відповідність судового експерта та правомірність проведення ним судово-економічної експертизи;
- 3) повнота висновку судового експерта, його узгодженість з іншими джерелами доказів, відсутність протиріч;
- 4) достоменність та достатність даних для проведення судово-економічної експертизи, наукова

обґрунтованість експертної методики. В даному випадку відповідає наступна платіжна матриця (5):

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \end{pmatrix} \quad (5)$$

Потрібно зауважити, що особливістю теорії ігор є виявлення оптимальної стратегії розвитку подій, при якій буде отриманий середній вигравш. В ситуації, що розглядається повинна бути виявлена така стратегія при якій висновок судового експерта можна оцінити на достатньому рівні. Для цього необхідно, щоб стратегії дотримання діючого законодавства та кваліфікаційної відповідності кадрового забезпечення були вигравшними, оскільки вони найбільше впливають на високий рівень висновку судового експерта. Таким чином стратегія повноти висновку судового експерта, його узгодженість з іншими джерелами доказів, відсутність протиріч не впливає на саму процедуру судово-економічної експертизи, а впливає на рівень доказовості та рішення суду. Доцільно сформувавши матрицю, яка буде відповідати допустимій оцінці висновку судового експерта. Вона може мати декілька варіантів:

1) при вигравшній стратегії достовірності та достатності даних для проведення судово-економічної експертизи, науковій обґрунтованості експертної методики (6):

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 0 & 1 \end{pmatrix} \quad (6)$$

2) при повноті висновку судового експерта, його узгодженості з іншими джерелами доказів, відсутності протиріч (7):

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \end{pmatrix} \quad (7)$$

3) при відсутності достовірності та науковій обґрунтованості, недостатньої кількості даних для проведення судово-економічної експертизи та невиконанні вимог до повноти висновку судового експерта, його узгодженості та наявності протиріч (8):

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 \end{pmatrix} \quad (8)$$

4) змішана гра при достовірності та достатності даних для проведення судово-економічної експертизи, науковій обґрунтованості експертної методики, повноті висновку судового експерта, його узгодженості з іншими джерелами доказів, відсутності протиріч (9):

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \end{pmatrix} \quad (9)$$

Дана матриця (9) відповідає ситуації при якій спостерігається часткова повнота, узгодженість та відсутність протиріч у висновку судового експерта і відсутності достовірності та наукової обґрунтованості, недостатня кількість даних для проведення судово-економічної експертизи. Всі гравці дотримуються законодавства та мають високу кваліфікаційну відповідність кадрів.

В той же час на низькому рівні можна оцінити висновок судового експерта при якому порушується вигравшна позиція стратегії дотримання діючого законодавства та кваліфікаційної відповідності кадрового забезпечення (10).

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 & 1 \end{pmatrix} \quad (10)$$

Тобто при проведенні судово-економічної експертизи судовий експерт не дотримується законодавства та має достатній рівень кваліфікаційної відповідності, крім того висновок може бути неповним, а достеменність та достатність даних для проведення судово-економічної експертизи може підлягати сумніву.

Також про низький рівень висновку судового експерта говорять ситуації при якій вирашні стратегії незначні або майже відсутні(11).

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 \end{pmatrix} \quad (11)$$

5) Отже, висновок судового експерта по результатам проведення судово-економічної експертизи буде оцінений на низькому рівні при недотриманні законодавства, низькій кваліфікації судових експертів, відсутності повноти висновку судового експерта, його узгодженості з іншими джерелами доказів, наявності протиріч, недостеменності та недостатності даних для проведення судово-економічної експертизи. Даному випадку відповідає наступна платіжна матриця (12).

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \quad (12)$$

Узагальнена матриця оцінки висновку судового експерта по результатами проведення судово-економічної експертизи наведена у табл. 3.

Необхідно зазначити, що при проведенні оцінки висновку судового експерта по результатами проведення судово-економічної експертизи можуть утворюватися нові стратегії, вони можуть варіюватися формуючи нову кількість платіжних матриць, в яких необхідно буде простежити основну тенденцію і після цього оцінити висновок судового експерта.

Висновки Таким чином, авторами запропоновано методичний підхід до оцінки висновку судового експерта по результатами проведення судово-економічної експертизи, використовуючи теорію ігор та платіжні матриці.

Таблиця 3.

Матриця оцінки висновку судового експерта по результатами проведення судово-економічної експертизи

№ З/п	Учасники (гравці)	Стратегії			
		Дотримання норм діючого законодавства	Кваліфікаційна відповідність судового експерта та правомірність проведення ним судово- економічної експертизи	Повнота висновку судового експерта, його узгодженість з іншими джерелами доказів, відсутність протиріч	Достеменність та достатність даних для проведення судово- економічної експертизи, наукова обгрунтованість експертної методики.
1	2	3	4	5	6
1	Висока оцінка висновку судового експерта по результатами проведення судово-економічної експертизи				
1.1.	Суб'єкт господарювання, що перевіряється чи його адвокат	1	1	1(0)	1(0)
1.2.	Судові експерти, які беруть участь у судово-економічній експертизі	1	1	1(0)	1(0)
1.3	Правоохоронні органи, суди	1	1	1(0)	1(0)
2	Достатня оцінка висновку судового експерта по результатами проведення судово-економічної експертизи				
2.1.	Суб'єкт господарювання, що перевіряється чи	1(0)	0	0	0

	його адвокат				
2.2.	Судові експерти, які беруть участь у судово-економічній експертизі	1	1(0)	1	0
2.3	Правоохоронні органи, суди	1	1	1	1
3	Низька оцінка висновку судового експерта по результатами проведення судово-економічної експертизи				
3.1.	Суб'єкт господарювання, що перевіряється чи його адвокат	0	0	0	0
3.2.	Судові експерти, які беруть участь у судово-економічній експертизі	1(0)	0	0	0
3.3	Правоохоронні органи, суди	1(0)	1(0)	0	0

Результати застосування такого підходу говорять про необхідність:

- 1) створення чіткого механізму підбору кадрів для проведення судово-економічної експертизи;
- 2) розробки стратегії взаємодії судових експертів с правоохоронними органами;
- 3) постійного нагляду за роботою судових експертів.

Це сприятиме підвищенню довіри суб'єктів господарювання результатам судово-економічної експертизи.

Перелік використаних джерел.

1. Базась М.Ф. Теоретико-методологічні засади судово-бухгалтерської експертизи. – Монографія. – К.: МАУП, 2007. – 418 с.
2. Господарський процесуальний кодекс України. Затверджений постановою Верховної Ради України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ (у редакції Закону України «Про внесення змін до арбітражного процесуального кодексу України» від 21.06.2001 р. № 2539-ІІІ). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.liga.gov.ua](http://www.liga.gov.ua).
3. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
4. Капустян О.С. Сутність судово-економічної експертизи в сучасних умовах господарювання /О.С.Капустян// Управління розвитком. – 2010. - №2(78). – С.97-99.
5. Колісник О.П. Теоретичні основи судово-бухгалтерської експертизи. //Фінанси, облік і аудит. – 2009. – № 14. С.256-263.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
7. Мумінова-Савіна Г. Г. Судово-бухгалтерська експертиза: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. — К.: КНЕУ, 2004. — 268 с.
8. Нафиев С.Х., Хамидулина Г.Р. Судебно-бухгалтерская экспертиза как метод предупреждения экономической преступности. – М., 2013. – 190 с.
9. Перезовова І.В. Застосування економічної експертизи при вирішенні господарських спорів /І.В.Перезовова// Науковий вісник ужгородського університету. – 2011. - №33. – Ч.1. – С.158-161.
10. Понікаров В.Д. Кожушко О.В. Теоретические основы становления и развития судебно-экономической экспертизы в Украине//Научный информационный журнал «Бизнес информ», 2011. - № 2. – С.158-160
11. Понікаров В.Д.,Кожушко О.В., Бутенко К.В. Operative tax planning as a key element of industrial enterprise business reputation // Економічний часопис -XXI. – 2014. - № 5-6. – С. 90-94.
12. Сторожук Н. Судово-бухгалтерська експертиза: критичний огляд нормативно-правового регулювання, методології та організації /Н.Сторожук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. - №6. – С.43-49.
13. Цивільний процесуальний кодекс України. Затверджений постановою Верховної Ради УРСР від 18.07.1963 р. (зі змінами і доповненнями). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.liga.gov.ua.
14. Швець В.С. Основи бухгалтерського обліку та судово-бухгалтерської експертизи. // В.С. Швець. К., 2008. – 240 с.
15. Шеремет А. П., Криміналістика. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с/
16. Stephanie Loi Brião, Graçaliz Pereira Dimuro, Antônio Carlos da Rocha Costa Modeling Uncertainty and Decision Making in Strategic Interactions in Multiagent Systems: An Overview DOI Bookmark:10.1109/WEIT.2011.12. 2011, Volume: 1, Pages: 120-126 // [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://www.computer.org/csdl/proceedings-article/weit/2011/4628a120/12OmNvxhbhMU>

References.

1. Bazas', M.F. (2007), Teorety'ko-metodologichni zasady` sudovo-buxgalters`koyi eksperty`zy` [Theoretical and methodological principles of forensic accounting], MAUP, Kyiv, Ukraine.
2. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), "Commercial Procedural Code of Ukraine", available at: <http://www.liga.gou.ua> (Accessed 10 April 2020).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine "About forensic examination", available at: <http://www.rada.gov.ua> (Accessed 10 April 2020).
4. Kapustyan, O.S. S (2010), "The essence of forensic economic examination in modern business conditions", Upravlinnya rozvy`tkom, vol.2(78), pp.97-99.
5. Kolisny`k, O.P. (2009), "Theoretical foundations of forensic accounting", Finansy`, oblik i audy`t, vol. 14. S.256-263.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1960), "Criminal Procedure Code of Ukraine", available at: <http://www.rada.gov.ua> (Accessed 10 April 2020).
7. Muminova-Savina, G. G. (2004), Sudovo-buxgalters`ka eksperty`za [Forensic accounting examination], KNEU, Kyiv, Ukraine.
8. Nafy`ev, S.X. and Xamy`dully`na, G.R. (2013), Sudebno-buxgalterskaya eksperty`za kak metod preduprezhdeny`ya ekonomy`cheskoj prestupnosti [Forensic accounting as a method of preventing economic crime], Moscow, Russia.
9. Perevozova, I.V. (2011), "Application of economic expertise in resolving economic disputes", Naukovy`j visny`k uzhgorodsk`ogo universy`tetu, vol.33, no.1, pp.158-161.
10. Ponikarov, V.D. and Kozhushko, O.V. (2011), "Theoretical Foundations of the Formation and Development of Trade-Economic Expertise in Ukraine", Biznes inform, vol. 2, pp.158-160
11. Ponikarov, V.D. Kozhushko, O.V. and Butenko, K.V. O (2014), "Operative tax planning as a key element of industrial enterprise business reputation", Ekonomichny`j chasopy`s -XXI, vol. 5-6, pp. 90-94.
12. Storozhuk, N. (2009), "Forensic accounting: a critical review of regulations, methodology and organization", Buxgalters`ky`j oblik i audy`t, vol.6, pp.43-49.
13. Verkhovna Rada of Ukraine (1963), "Civil Procedure Code of Ukraine", available at: www.liga.gou.ua (Accessed 10 April 2020).
14. Shvecz`, V.Ye. (2008), Osnovy` buxgalters`kogo obliku ta sudovo-buxgalters`koyi eksperty`zy` [Fundamentals of accounting and forensic accounting], Kyiv, Ukraine.
15. Sheremet, A. P. (2009), Kry`minalisty`ka [Criminalistics], Centr uchbovoyi literatury`, Kyiv, Ukraine.
16. Brião, S. L. Dimuro, G. P. and Costa da Rocha, A. C. (2011), "Modeling Uncertainty and Decision Making in Strategic Interactions in Multiagent Systems", available at: <https://www.computer.org/csdl/proceedings-article/weit/2011/4628a120/12OmNvxbhMU> (Accessed 20 May 2020).

Стаття надійшла до редакції 28.05.2020 р.